

УДК 811.161.2:378.14(07)

Мушировська Н. В.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті подано визначення понять “інновація”, “технологія”, “інноваційні педагогічні технології”. Проаналізовано основні групи інноваційних педагогічних технологій, які підвищують якість мовної підготовки спеціалістів у ВНЗ.

Ключові слова: інновація, інноваційні педагогічні технології, мовно-професійна підготовка спеціалістів.

В статье дается определение понятий “инновация”, “технология”, “инновационные педагогические технологии”. Анализируются основные группы инновационных педагогических технологий, которые повышают качество языковой подготовки специалистов в ВУЗе.

Ключевые слова: инновация, инновационные педагогические технологии, современная школа, качество языковой профессиональной подготовки специалистов.

In the article the determination of notions is given “innovation”, “technologies”, “innovative pedagogical technologies”. The basic groups of innovative pedagogical technologies are analysed which promote quality of language preparation of specialists in Universities.

Key words: innovation, technologies, innovation pedagogic technologies, language qualification of specialists.

Пошуки засобів ефективного навчання спонукають до нововведень у навчальному процесі, зумовлюють створення і застосування нових педагогічних технологій, оскільки традиційні педагогічні засоби організації навчального процесу не дають належного результату у сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі. Серед головних недоліків традиційної системи навчання називають: авторитарний стиль керівництва; домінування пояснювально-ілюстративного типу навчання і репродуктивної діяльності; перевагу фронтальної роботи, обмеженість діалогічного спілкування; породжені цими факторами невміння і небажання учитися; відсутність поцінування освіти, самоосвіти, саморозвитку.

У практиці викладання сьогодні є можливість послуговуватися системою новітніх науково-педагогічних надбань. Саме інноваційні освітні технології, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання, є важливим фактором духовно-творчого вдосконалення особистості, формування її інтелектуального та культурного потенціалу в процесі професійної підготовки. Актуальним напрямом освіти є формування компетентностей як спроможність особистості застосовувати засвоєні знання й набуті уміння у нестандартних ситуаціях, готовність і уміння діяти, здатність до саморозвитку.

Досліджували проблему інноваційної педагогіки О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс, В. Загвязинський, різні новітні технології навчання запропонували І. Якиманська, О. Рівін, В. Дяченко, Г. Селевко, М. Гузик, А. Границька, В. Шадріков, Й. Гензерг, О. Пометун, П. Ерднієв, А. Фурман, В. Шаталов та ін. Незважаючи на те, що проблемі інноваційних технологій належать численні дослідження, важливо сформулювати їх значення для викладання української мови як професійної у ВНЗ.

Метою статті є аналіз ключових понять означуваної проблеми, визначення ролі інноваційних освітніх технологій у процесі формування професійної мовної особистості у ВНЗ.

У педагогічній інтерпретації **інновація** означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу [5]. Інноваційні педагогічні технології як процес – це “цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів” (І. Дичківська). У значенні продукту діяльності інновація може бути визначена як оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і їх засоби.

Технологічний підхід дає можливість сконструювати такий навчальний процес, який відповідав би сучасним змісту і навчальній меті, що ставить перед собою викладацька практика. **Технологія навчання** – сукупність адекватних до мети, завдань, принципів і умов навчання форм, методів, прийомів, які забезпечують ефективне поєднання теорії й практики на заняттях з української мови [5].

У фаховій літературі описано такі інноваційні технології: *модульно-розвивального навчання, глибокого засвоєння на основі схемно-знакових моделей, інтерактивного навчання, методу проєктів, проблемного навчання, колективного взаємонавчання, ІКТ, елементів дослідницької роботи, інтегрованого навчання, особистісно-зорієнтованого навчання* тощо [15].

Розглядаючи освітні (педагогічні) технології в сенсі активізації навчання, можна констатувати, що найбільш застосовуваними для викладання української мови як мови професії у вищій школі є:

Модульне навчання – це пакет науково адаптованих програм для індивідуального навчання, що оптимізує на практиці академічні та особистісні досягнення з певним рівнем підготовки. Воно здійснюється за окремими функціонально автономними вузлами, відображеними у змісті, організаційних формах і методах, тобто за модулями, призначення яких – розв'язання конкретного кола психолого-педагогічних завдань.

Проблемне навчання полягає у створенні проблемних ситуацій, в усвідомленні, сприйнятті, розв'язанні їх у процесі спільної роботи студентів і викладача за умов максимальної самостійності перших і під загальним керівництвом останнього. Результатом проблемного навчання є нові знання, уміння, способи їх реалізації, розумова діяльність.

Технологія схемно-знакових моделей можлива там, де дослідження мовного явища є складним. У процесі навчання мови моделювання доцільне при попередньому знайомстві з будь-яким цілим, тобто ще до початку його глибокого аналізу. Моделі створюють на шляху від практики до теорії або навпаки – від теорії до практики.

Інтегроване навчання – навчання, у якому органічно поєднано відомості з інших навчальних предметів однією темою. Таке поєднання сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення і почуттів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що дає змогу з різних сторін пізнати якість явища, поняття, досягти цілісності знань. Способи інтеграції можливі за змістом (залучення матеріалу з інших дотичних предметів) і за способом пізнавальної діяльності (спостереження мовлення, мислення). В інтегрованому навчанні застосовуються обидва способи інтеграції залежно від теми заняття та рівня підготовки студентів.

Особистісно-зорієнтоване навчання, увібравши в себе елементи різних методик (розвивального, модульно-рейтингового навчання, педагогіки співробітництва), переносить увагу на суб'єкта навчальної діяльності, забезпечує можливість навчання за індивідуальною програмою, створює умови для його самовизначення й самореалізації, спираючись на інтереси, цінності, схильності, психолого-фізіологічні особливості (пам'ять, увагу, уяву, мислення) особистості.

Інтерактивна технологія – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Вчені розділяють інтерактивні технології на чотири групи залежно від мети та форм організації навчальної діяльності (інтерактивні технології кооперативного навчання; інтерактивні технології кооперативно-групового навчання; інтерактивні технології ситуативного моделювання; інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань).

Технології індивідуалізації процесу навчання – організація навчально-виховного процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпу навчання враховує індивідуальні особливості студентів, рівень розвитку їхніх здібностей та сформованого досвіду, при якому: 1) викладач взаємодіє лише з однією особою; 2) одна особа взаємодіє лише із засобами навчання (книги, комп'ютер тощо). Головною перевагою індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю адаптувати зміст, методи та темпи навчальної діяльності до особливостей особистості, стежити за кожною дією та операцією при вирішенні конкретних завдань, вносити вчасно необхідні корективи в діяльність як студента, так і викладача. У сучасній вітчизняній педагогічній практиці та теорії найбільш суттєвими прикладами технологій індивідуалізації навчання є: *проєктний метод; технологія продуктивного навчання; технологія індивідуального навчання; адаптивна система навчання; навчання на основі індивідуально-орієнтованого навчального плану.*

Відомі методики навчання можуть реалізуватися у формах, які фахівцями поділяються на неімітаційні та імітаційні [4, с. 9]. До перших відносять засоби активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається на лекційних заняттях, а до других – здійснення та ініціювання навчально-пізнавальної діяльності шляхом імітації умінь та навичок, достатніх для їх майбутньої фахової діяльності.

Методи навчання:

1) неімітаційні (лекція-бесіда, лекція-диспут, проблемна лекція, лекція з розгляду конкретних ситуацій, лекція-вікторина, лекція-консультація, лекція-прес-конференція, "круглий стіл");

2) імітаційні (обмін досвідом, "роби як я", практичні заняття, тренінгові заняття, практики);

а) ігрові (ігри-вправи, ігри-імітації, комплексні дієві ігри (кейс-стаді), ігри-змагання, ігрове проєктування (управління проєктами);

б) неігрові, ситуаційні (широкоформатна ситуація, мікроситуація, ситуація-ілюстрація, ситуація-проблема (ситуація-задача, фахова задача), ситуація-інцидент).

До першої групи занять належать такі технології, що можуть з успіхом використовуватись у викладанні української мови за професійним спрямуванням [4, с. 10]:

Лекція-бесіда (діалог з аудиторією). Надає можливість встановлення безпосереднього контакту лектора із слухачем.

Лекція-диспут. Впродовж заняття дають не лише відповіді на окремі запитання теми, а й відбувається вільний обмін думками між лектором та аудиторією в інтервалах між логічним поділом лекційного матеріалу.

Проблемна лекція. На занятті вирішуються певні проблеми, що формулює лектор. Виклад матеріалу може бути як у вигляді проблемної бесіди (елементи інтерактивності), так і монологічним (наказовим).

Лекція з розгляду конкретних ситуацій. Подібна до лекції-диспуту, однак на обговорення, зазвичай, ставлять не певну проблему, а конкретну актуальну ситуацію.

Лекція-вікторина. Потребує постійного звернення до практичного (чи життєвого) досвіду слухачів.

Лекція-консультація. Побудована загалом на роз'ясненні найбільш складних або важливих запитань з предмету (теми), які безпосередньо ставлять слухачі лекторові. Можливий вільний обмін думками.

Лекція-прес-конференція. На неї запрошують фахівців, експертів, консультантів. Застосовується для розгляду складних, широких тем, де рівень компетенції конкретного викладача недостатній. Іноді цей вид занять має назву "круглий стіл".

Теоретична співбесіда. Проводиться зазвичай як із групою слухачів, так і в індивідуальному форматі. Дає змогу не лише розглянути і засвоїти певний матеріал, а й одночасно забезпечити контроль знань.

Метод залучення (суггес-педагогіка). Ґрунтується на релаксації – відповідному впливові педагога на слухача, під час якого перший впливає на переконання або рішення другого без примусу чи установки. Ініціюється раціональне міркування, що в кінцевому результаті посилює творчі спроможності слухача.

Метод "мозкового штурму". Дозволяє вільно висловлювати свої пропозиції (дуже часто несподівані та неадекватні) в контексті запропонованої теми. "Мозковий штурм" стихає, коли потік пропозицій зупиняється, після чого настає етап обговорення. Модифікацією методу є "човниковий метод", під час проведення якого учасники поділяються на дві групи: генерації ідей та їхньої критики. "Мозкова атака" починається у групі генерації ідей, після чого отримані там пропозиції скеровуються у групу критики, де і проводять відбір цікавих та перспективних пропозицій, які знову передаються на наступний розгляд у першу групу. Робота повторюється, доки не буде отримано оптимально прийнятий результат.

Ефективними для роботи зі студентською аудиторією є креативні методи навчання, які мають імітаційні форми проведення, також поділяються на ігрові та неігрові.

Організація навчального процесу у формі гри передбачає як здійснення аналізу конкретних чи віртуальних ситуацій, так і розв'язування фахових завдань. В учасників гри формується не лише індивідуальна відповідальність, а й відповідальність за роботу всієї команди, оскільки успіх заняття залежить загалом від узгодженості та взаємодії всіх учасників ігрового процесу.

Існують такі види ігрових занять [4, с. 12]:

Ігри тренінгового характеру (ігри-вправи), які містять складну для виконання фахову ситуацію з певним визначеним порядком дій (наприклад: "Як я готую звіт про науково-дослідну роботу..." чи "Як я проведу презентацію діяльності..." тощо). Чисельність малої групи, зазвичай, від 2 до 8 осіб. Триває гра 10innovation-20 хвилин.

Ігри-інсценівки (ігри-імітації) дають змогу на основі виконання ігор, які ґрунтуються на розгляді фрагментів (чи повного набору) конкретної діяльності (того чи іншого виду), відпрацювати комунікативні навички. Можливими темами занять можуть бути: "Я готуюсь до виступу на конференції", "Я приймаю відвідувачів на робочому місці" тощо.

Комплексні дієві ігри (кейс-стаді), які обов'язково містять елементи імпровізації в діях слухачів. Тематика занять скерована, як правило, на вирішення ситуацій методом згурпованої командної роботи (до чотирьох академічних годин). Ділові ігри, зазвичай, складаються із трьох послідовних етапів: підготовчого, ігрового та заключного. Другий та третій етапи проводяться в процесі самого заняття, а перший – на його початку (наприклад, моделювання ситуації зборів трудового колективу).

Методика творчого тренінгу КАРУС (комбінування, аналогія, реконструювання, універсальна стратегія, випадкові підстановки), включає теоретичний курс, методичні інструкції та задачі. Запропонована система творчого тренінгу КАРУС орієнтована на навчання (розвиток здібностей) в ускладнених умовах і складається з таких спеціальних прийомів як: метод часових обмежень, метод раптової заборони, метод швидкісного ескізування, метод нових варіантів, метод інформаційної недостатності, інформаційного надлишку, метод абсурду.

Ігри-змагання. На цих заняттях одне і те ж завдання видається двом малим групам слухачів, після чого порівнюються отримані результати та вибирається найоптимальніше вирішення проблеми.

Ігрове проектування (управління проектами). Метод дуже подібний за технологією проведення до методу ділових ігор і має таке ж призначення: розширення пізнавальної діяльності слухачів. Основна відмінність полягає у предметі моделювання. Якщо у діловій грі імітується вирішення завдань в умовах реальної чи віртуальної поведінки об'єкта, то в останньому випадку імітується чи відтворюється процес створення або удосконалення об'єкта. Прикладом таких освітніх занять можуть бути складання міні-

проектів відповідно до стратегії розвитку чи управління організацією, керівництва гуртком, творчих проектів, видавничих проектів.

Соціально-педагогічний тренінг формує у слухача практичні навички управляти стилем своєї поведінки через усвідомлення того, як його сприймає оточення, як йому симпатизують чи виявляють до нього антипатію. Основою цього методу є перебудова внутрішньої установки особистості, що визначає подальшу зміну ставлення як до себе, так і до інших. Виконуючи певні тренінги, майбутні фахівці утворюють навички та вміння проводити спостереження, визначати реальний стан співрозмовника (навіть за невербальними методами) та корегувати свою поведінку в суспільстві.

До неігрових імітаційних методів належать [4, с. 13]:

Ситуація (широкоформатна). Для подальшого розгляду проблемної широкоформатної ситуації студентам необхідно проаналізувати та оцінити явища і виробити схему її вирішення. Запропонована ситуація має бути найбільше наближена до фахової діяльності майбутніх спеціалістів.

Мікроситуація відрізняється від попереднього методу тим, що її опис повинен бути лаконічним, стислим і точно визначати сутність проблеми (чи конфлікту). Мікроситуація часто може бути фрагментом лекції-дискусії.

Ситуація-ілюстрація скерована на опис нового досліджуваного матеріалу. Вона слугує закріпленню та поглибленню професійних знань, активізації взаємного обміну знаннями та досвідом між майбутніми фахівцями.

Ситуація-проблема (ситуаційна задача). Під час проведення такого заняття студентам пропонують провести аналіз чинної ситуації і прийняти обґрунтоване професійне рішення. Однак, коли проблема, яку розглядають, виходить за межі якоїсь конкретної фахової діяльності (є більш широкою), то її можна назвати фаховою задачею. Фахові задачі можуть бути використані не лише для отримання знань, а й на етапі їх перетворення на вміння та навички. Ці задачі можна розглядати в контексті лекцій, бесід, виконання самостійних завдань.

Ситуація-інцидент спрямована, як правило, на подолання особистої інертності студента та вироблення (формування) в нього адекватних засобів поведінки у складних професійних ситуаціях. Головна відмінність від вищезазначених методів конкретних ситуацій полягає в тому, що ситуація, яку розглядають у форматі названого методу, має характеристики несприятливих умов (наявність значної кількості факторів протидії).

"Інформаційний лабіринт" – це до прикладу розгляд документообігу в певній професійній сфері діяльності майбутнього фахівця. Це діяльність щодо прийому, реєстрації документів, їх руху та пошуку, відповідних операцій розгляду, походження, візування, формування у справи та подальше зберігання. Заключна частина "інформаційного лабіринту" проводиться у формі дискусії, де обговорюються всі виконані процедури та прийняті рішення.

Серед вищеперерахованих форм роботи зі студентами особливо продуктивними є усі види лекційних занять, які залучають студентів до активного, осмисленого сприйняття навчального матеріалу, а також заняття із застосуванням ігрових технологій (ігри-тренінги, ігри-імітації, комплексні ігри, ігри-змагання, ігрове проектування), що дозволяють сформувати ряд професійних компетентностей, та ситуативне моделювання (проблемна ситуація, "інформаційний лабіринт"), що сприяють наближенню навчання мови до реальних умов професійної діяльності.

Отже, в основі перерахованих вище інноваційних методик лежить розгорнута аналітична діяльність майбутнього професіонала, інтуїтивний пошук вирішення проблеми з подальшим їх практичним застосуванням у професійній діяльності. Вони цілком придатні для викладання курсу української мови за професійним спрямуванням, що має практичне значення.

Література:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Ахметова Д. Преподаватель вуза и инновационные технологии / Д. Ахметова, Л. Гурье // Высшее образование в России. – 2001. – № 4. – С. 138–144.
3. Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості / І. С. Волощук. – К. : Педагогічна думка, 1998. – 149 с.
4. Дерев'яна Л. Роль креативних освітніх методик у процесі творчої самореалізації особистості / Л. Дерев'яна // Загальна педагогіка. Наукові записки. Серія: Педагогіка. 12. – 2009. – №2. – С. 12–14.
5. Захарчук Т. В. Інноваційні технології навчання в сучасній школі [Електронний ресурс] / Т. В. Захарчук. – Ружим доступу : http://muzicteacher.at.ua/publ/innovacijni_tekhnologiji_navchannja_v_suchasnij_shkoli/1-1-0-5.
6. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
7. Краля Н. А. Метод учебных проектов как средство активизации учебной деятельности учащихся: учебно-методическое пособие / Н. А. Краля ; под ред. Ю. П. Дубенского. – Омск : Изд-во ОмГУ, 2005. – 59 с.

8. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / Крамаренко С. Г. // Відкритий урок. – 2002. – № 5–6. – С. 7–10.
9. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навчальний посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. – 367 с.
10. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
11. Сиротенко Г. Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект : інформаційно-методичний збірник / Г. Сиротенко. – Х. : Видав. гр. “Основа”, 2003. – 96 с.
12. Селевко С. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / С. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
13. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К. : А.С.К., 2003.
14. Фасоля А. Особистісно-зорієнтоване навчання: дидактичний аспект/ А. Фасоля // Українська мова та література. – 2003. – № 44. – С. 21–24.
15. Ягупов В. В. Педагогіка [Електронний ресурс] / В. В. Ягупов. – Ружим доступу : http://eduknigi.com/red_view.php?id=23.
16. Якиманская И. С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе / Якиманская И. С. – М. : Сентябрь, 2000. – 176 с.